

Új integrációs paradigma kapujában

Kutasi Gábor

Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Gazdaság és Versenyképesség Kutatóintézet

kutasi.gabor@uni-nke.hu

Halmai Péter

Mélyintegráció

*A Gazdasági és Monetáris
Unió ökonómiája*

AKADÉMIAI KIADÓ, 2020

Az integráció gazdaságtanát *Halmai Péter* már nem először tölti meg friss és újító gondolatokkal.¹ Most a Mélyintegráció című új könyvében a gazdasági és monetáris integráció értelmezési, vizsgálati és tartalmi keretét forgatta át, hogy friss levegőt vigyen az elmúlt 3-4 évtized áporodott tézisei közé, amelyeket sokan és sokszor újra és újra leírtak, vagy empirikusan igazoltak és cáfoltak. A Széchenyi-díjjal kitüntetett akadémikus nem kevesebbet vállal a könyvvel, mint – a legújabb kereskedelmi és növekedési elméletekre² támaszkodva – új paradigma keretébe helyezze mindazt, amit a gazdasági és monetáris integrációról eddig tudtunk és gondoltunk.

A kötet abból az általános felismerésből indul ki, hogy a 2010-es évek eleji euróövezeti válság megingatta az EU-ba – mint a hatékonyabb gazdaságpolitika nemzetközi intézményrendszerébe – vetett bizalmat és a gazdasági integrációs folyamatba vetett hitet. Ahogyan például *Benczes* (2020) az intézményi elemzésen keresztül eljut arra a konklúzióra, hogy az EU közösségi szintű gazdasági kormányzása a megoldásból a probléma részévé vált a 2010-es években. Mindezen fejlemények elle-

nére a kötet – az új kereskedelmi és növekedési elméletekre alapozott – mélyebb közgazdaságtani összefüggések feltárása révén meggyőzően bizonyítja a rendszert összekapcsoló elemi erejű exogén és egyre inkább endogén kölcsönös függőségek fennállását és erősödő irányzatát. Mindez az egyre szorosabb integráció szükségességét, e vízió közgazdaságtudományi háttérét támaszthatja alá. A mélyintegráció elméleti rendszere és empirikus megalapozása a GMU növekvő homogenitásának és gazdasági integráció elmélyítésének szükségszerűségét igazolja. Előbbiekből a magintegrációban az európai gazdasági kormányzás erősítése, egyben további szuverenitástranszfer következik. Ezzel ugyanis, ha a konvergenciát nem is minden esetben lehet erősíteni, viszont javítani lehet az eurózóna aszimmetrikus sokkelnyelő képességét (reziliencia), és ellensúlyozni lehet a dezintegráció most már valós fenyegetését.

A könyv egészének funkciója kapunyitás az új paradigmára. Ennek megfelelően, az integrációelmélet alapjaitól indít, kezdve a mélyülés folyamatával, az integrációelméletekkel és a vámunió-elméletekkel, tovább a keresleti és költségfüggvények grafikus elemzésén és a gazdasági liberalizáció folyamatának értelmezésén keresztül konjunktúraciklusok harmonizációjának szükségességéig bezárólag. Már az első fejezetben izgalmas újdonság az ágazaton belüli kereskedelem összefésülése az integrációelmélettel (72. oldal). Az 1. rész lényegében összegyűjti mindazon klasszikus integrációelméletet, amelyre a könyv reflektál a 3. résztől kezdve.

A 2. rész a mélyintegráció értelmezési keretrendszerét világítja meg a szabályozási konvergenciát mély integrációként értelmező új kereskedelemelméletből kiindulva. A szerző megállapítása szerint az integráció mélysége döntő dimenzió az európai integráció folyamatában. Nem csak az előrehaladottság állapotát jelzi, hanem a fejlődési folyamat irányát is

(143–147. oldal). A mély (regionális) integráció (azaz a mélyintegráció) rendszerként, konceptuális keretként történő értelmezése lényeges előrelépés az átfogó integrációelmélet megújításában. A mélyintegráció értelmezési keretrendszerének két fő dimenziója a mélység és a homogenitás. Azok kombinációi alapján a különböző integrációs lépcsőfokok, fejlődési szakaszok, illetve konfigurációk egyaránt rendszerezett keretek között elemezhetők. A mélyintegráció „*az egyre szorosabb magintegráción*” nyugvó, de a periféria integrációját is értelmezni képes rendszer sajátosságait összefoglaló kategória. Ebben a keretrendszerben megfogalmazhatók a mélyintegráció rendszerének fő sajátosságai, a mély kereskedelmi integrációtól kezdve a szabad tényezőmozgáson keresztül a szupranacionális struktúrákig terjedően (148–153. oldal).

A röviden összefoglalt koncepció számos újszerű elemet tartalmaz. Kitágítja az integráció értelmezését többek között a harmadik országokkal kötött egyezményekkel, az integrációból fakadó előnyök holisztikus vizsgálatával, az Európai Unió kívüli növekedési hatásokkal. Nagyon fontos, hogy a mélyintegráció a könyv értelmezésében képes integrálni a többsebességű Európa modelljét, ahogyan azt a 9. részben is kifejti (365–372. oldal). E fejezet empirikus irodalomáttekintője is igen széles körű módszertani merítést jelent azon tanulmányokból, amelyek a CGE-modellektől³ kezdve a leíró statisztikán keresztül a regressziós modellekig terjedő módszertani skálát lefedik. Ez is erősíti a szerző által mutatott szakmai profilt, nevezetesen, hogy nem elég makroközgazdásznak lenni, annak is kell látszani. Ebben az értelemben is példamutató a szerző szakmai életútja. Nem csupán a Mélyintegráció könyv bővelkedik a makrogazdasági függvények eredményeiben és grafikonjaiban, hanem már a könyv szakmai háttérét erősen megalapozó 2014. évi kötetben (Halmai, 2014) is nagy hangsúlyt fektetett a

szerző a növekedési számvitel és az integrációs makroökonómia alkalmazására, meghaladva közgazdasági módszertan szempontjából a kevésbé matematizált, Palánkai és szerzőtársai (2011) által írt könyvet.

A 3. fejezet az optimális valutaövezet (OCA) elméletére alapozva felépíti annak kritériumrendszerét, hogy mihez viszonyítva értelmezhető az euróövezet mélyintegrációjának sikere vagy sikertelensége. Ebben kiemelt szerepet kapott az OCA endogén megközelítése és az aszimmetrikus sokkot ellentételező reakcióképességet és rezilienciát meghatározó tényezők is, úgymint a termelési tényezőpiac rugalmassága, a fiskális transzferek, az iparági diverzifikáltság, a kereskedelmi nyitottság, a gazdaságpolitikai preferenciák homogenitása és a szolidaritás mértéke. Az euróövezetre el is végzi ezt az elemzést. Itt azért felvethető néhány kritikai megjegyzés. Egyrészt a szolidaritás versus (gazdasági) nacionalizmus kérdéskörében az a mondat, hogy a „valutaunióban senki sem lehet potyautas” (189. oldal) egyébként indokolt követelményének megvalósulása igencsak megkérdőjeleződik a 2000-es évek fiskális fegyelmezetlensége tükrében. Ráadásul, ha a makroökonómián túllépve politikai gazdaságtani megközelítésből vizsgáljuk azt, ahogy Görögország vezetői az ország geopolitikai fontosságát kihasználva a szuverén adósságkrízis előtti évtizedekben folyamatosan kibújtak a megszorítások, reformok, valamint az erről szóló megállapodások alól, akkor mégis csak felmerül a potyautasság lehetősége. Ide kapcsolódó izgalmas megállapítása a szerzőnek, hogy a szociális mutatók tekintetében kifejezetten divergencia zajlott le eddig az eurózónában, ami nem túl szolidáris jelenség (288. oldal).

A másik kritikus pont a reálárfolyamban megragadható versenyképesség és az országok integráción belüli fizetési mérlegegyensúlya. A 6.3. fejezet kitér a külső egyensúly problémájára, de annak még mélyebb elemzése len-

ne szükséges. Az új paradigma szempontjából talán nincs jelentősége, de a könyv – egy olasz reáleffektív árfolyamszám párral is szemléltetve – nagyjából feloldottnak tekinti a problémát azzal, hogy a „reálárfolyam hosszú távú egyensúlyi szintje viszonylag állandó” (171. oldal), illetve, hogy a külső egyensúlytalanság szembetűnő és a külső adósság kamata jelentősen megterhelhet egy-egy tagállamot, amely dekonjunktúrális sokkot is okozhat (275. oldal). Érdemes ehhez hozzátenni, hogy nem az a kihívás, hogy 40 éves távlatban ingadozik-e egy ország reáleffektív árfolyama (REER) hanem az, hogy a monetáris integráció során a kevésbé versenyképes olasz REER 8–10 százalékot emelkedett, közben a jóval versenyképesebb német REER 20 százalékot csökkent. Ez az ár- és bérkonvergencia tartósan fennmarad, miközben a német gazdaság jelentős szerkezeti reformokon esett át, míg az olasz nem.⁴ (Lásd: Európa Bizottság, DG-ECFIN, Price and Competitiveness Indicators.). Eből következően mindaddig el fogja szívni a német gazdaság a nettó exportot a többi tagállam többségétől, amíg utóbbiak nem hajtanak végre radikális munkaerőpiaci, szakképzési, nyugdíjszabályozási stb. reformokat. Ezt a problémát erősíti a könyv 7.5. ábrája is (283. oldal), amely jól mutatja, hogy a német gazdaság és a kiválasztott dél-európai és francia gazdaságok között divergencia zajlott le a 2010-es években. Erre a problémára létezik megoldás devizatartalék-kritérium formájában (Kutasi, 2015). Ez az európai monetáris integráció irodalmi kánonjába nem került bele, feltételezhetően a könyv által is előtérbe helyezett endogén OCA-által a belső piaci kereskedelmi folyamatokból eredeztetett homogenizálódásra és konvergenciára vonatkozó feltevései miatt.

A 4. és 5. rész akkurátusan végigveszi a GMU szabályrendszerét, annak változását és a 2010-es adósságválság során született kiegészítéseit. Ezen kívül a gazdaságpolitikai cse-

lekvést, a gazdasági kormányzás lépéseit is végigköveti a két fejezet egészen a 2010-es évek válságkezelésének kifutásáig.

A GMU kritikai elemzését a már idézett 6. és 7. fejezet tartalmazza, amely áttekinti a rendszer strukturális hibáit, gyengeségeit. Újszerű megközelítés a konvergencia ciklikus megközelítésének beemelése a GMU-diskurzusba, mivel a 7. részben nem sikerült egyértelműen igazolni a tartós konvergenciát.⁵ Ugyanakkor igazolódni látszik az a feltevés, hogy a válságok negatív sokkja töri meg alapvetően a konvergencia és a homogenizálódás folyamatát és a válság aszimmetrikus sokkjainak elnyelése után a konvergencia folytatódik a válság előtti kiindulóponthoz képest is. Ez a tézis nyitja meg a 8. résszel, a gazdasági reziliencia kifejtésével kezdődő új paradigmafelépítést, amely a sokk elkerülését, illetve a helyreállási képességet jelenti. Ebből a részből tudjuk meg, hogy mit lehet még tenni az egységes belső piac tökéletesítéséért, hogyan értelmezzük a sokkokkal kapcsolatos sebezhetőséget és a sokkelnyelés képességét. Nem teljesen újak a fogalmak, úgymint diverzitás vagy árrugalmasság, de a reziliencia fogalmán alapuló megközelítés (s az annak alapját képező empirikus háttér) új értelmet és funkciót ad az integráció mikroökonómiai eszköztárának. A sokkelnyelés és helyreállítás témájában gyakorlatias gazdaságpolitikai útmutatót kapunk arra vonatkozóan, hogy milyen területeken van cselekvési lehetősége a gazdaságpolitikai döntéshozóknak és mindez hogyan manifesztálódhat az európai gazdasági kormányzás terén többek között a pénzügyi szolgáltatások piacán vagy a munkaerőpiacon.

A 2010-es évekbeli folyamatok általánossá tették azt a vélekedést, hogy nem megfelelő a GMU intézményrendszere (Benczes és Kutasi, 2010). Történetek is kiegészítések a válságállóság érdekében egy évtizeddel ezelőtt, ahogyan azt az 5. rész elemzi, de alapjaiban nem válto-

zott a rendszer. A 9. rész az összes lehetséges további mélyülés fázisát kifejti, és a többsebességes Európára vonatkozó 2017. évi bizottsági fehérkönyv forgatókönyveire is építve mérlegeli ezek lehetőségét. A reformmal kapcsolatos konklúzió az, hogy el kell érni a kockázatmegosztást a tagállamok között, amelyek egyfajta pénzügyi és gazdasági kockázatközösséget alkotva biztonságot teremtenek, amely növeli a gazdasági hatékonyságot és a régió konvergenciáját, sőt a vonzerejét is az euróövezeten kívüliek számára. A GMU 1.0 fenntarthatatlan egyensúlya változásokat igényel, átfogó megoldásként a GMU reformját. (Megjegyzendő, hogy egyelőre a Covid-válság is mindössze egy egyszeri adósságuniót tudott kikényszeríteni az Újgeneráció nevű kötvényfinanszírozás formájában.)

Halmi merész vízióként és késlekedő reformként írja le a GMU graduális átalakítását, amely egyelőre az utóbbi látszik működni, amely elsősorban segélyalapokban és a bankunióban öltött formát tartósan. Ha elvonatkoztatunk az endogén kölcsönös függőség kötetben bemutatott mélyebb hatásmechanizmusaitól, amelyek az integráció további mélyülésének is meghatározó hajtóerői, némiképp átértelmezve értékelhető úgy is a helyzet, hogy minél mélyebben hatol az integráció a nemzeti szuverenitás alapját adó pénzügyi és fiskális szuverenitásba, annál keményebb ellenállásba ütközik, és annál kevesebb támogatóval számolhat a tagországok között. Mindez a problémakör politikai gazdaságtani, sőt – az integráció témakörében nem meglepő módon – politikai összefüggéseit húzza alá. Ugyanakkor a szerző által a 9. részben felvázolt többsebességes megoldás és a magintegráció fogalmának bevezetése fontos lépcsőfok az integráció továbbviteléhez. A magintegráció, a több sebesség és a differenciált integráció fogalma ugyanis értelmezhetővé teszi a mélyülés közbeni lemorzsolódást, amely során nem sérül automatikusan a

konvergenciacél, hanem a tagállamok különböző csoportjai különböző mélységben részt véve az integrációban fenntartják a több-kevesebb mértékű konvergencia lehetőségét. Így fenntartja az integráció vonzerejét szemben a kilépési opcióval.

Az előzőkből kiindulva a 10. rész néven nevezi az értelmezési keret egyik alapvető dimenzióját, azaz a differenciált integrációt. Ez új nyelvezetet teremt az integrációról való tudományos, közéleti és politikai diskusszióban. Ezáltal nem csupán két opciót (bennmaradás versus kilépés) lehet akár tudományosan, akár politikailag mérlegelni. Sőt, a bennmaradás szegletkővé válik innentől a diskurzusban, és az eldöntendő kérdés az lesz, hogy az integráció mely szintjén vegyen részt a tagállam. Ezzel együtt a könyv sem feledkezik meg arról, hogy az integráció alapvetően politikai folyamat. Ezt több helyen ki is jelenti (21. és 456. oldal) sőt a 11. fejezetben végigköveti a Brexit-et⁶ hogy egy politikai döntés hogyan vezethet gazdasági károkhoz – még akkor is, ha a meggyőző közgazdasági érvek nem is feltétlenül győzték meg a brit választópolgárok többségét. A Brexit kiváló példa arra, hogy mi történik akkor, ha – a politikai kampány tematizálása szerint – csak a bennmaradás és a

kilépés közül lehetett választani. A differenciált integráció diskurzusa ilyen értelemben preventív jellegű.

A 12. fejezet a szűkebb elemzési területen túlmenően a szélesebb integrációelméleti konklúziók összefoglalására vállalkozott. A mű egyik fő eredményeként az integrációelmélet újragondolása révén új elemzési keretrendszer, mélyintegráció paradigma vázolható fel. annak keretében – egyéb témakörökön túl – összefoglalja, hogyan lehetséges a differenciált integráció fogalomkörén keresztül újraértelmezni a szuverenitástranszfer kérdését úgy, hogy a tagállamok mind-egyikének megelégedését szolgálja az integrációs folyamat egyéni preferenciáik szerint. A zárómondatokat idézve: „*Az új paradigma kulcsa az egyre mélyebb magintegráció. A mélyintegráció rendszerében a magintegráció a meghatározó tényező, a rendszer dinamikájának hordozója. A mélyintegrációban a magintegráció számít.*” (502. oldal)

A holisztikus és egységes szemlélet, amely mind a tartalmi, mind módszertani szempontból megmutatkozik, valóban új paradigmát teremt az európai integrációs diskurzusban mind a GMU egésze, mind a hazai integrációs viták tekintetében. ■

JEGYZETEK

¹ A szerző néhány, a kötet közvetlen előzményét képező, ugyancsak átfogó kérdéseket tárgyaló művei megjelentek 2013-ban, 2014-ben, 2017-ben és 2020-ban.

² A kötet növekedéselméleti előzményeiről lásd Elekes, Halmai (2013a, b), Halmai (2011, 2014, 2015, 2018a), Halmai, Vásáry (2010, 2011)

³ A CGE-modellekről lásd bővebben Kutasi és szerzőtársai (2014)

⁴ E kérdésköröket a kötet is több helyen (lásd például 219–221., 256–257. és 273–275. oldal) tárgyalta.

⁵ A konvergencia problémaköréről lásd például Halmai, Vásáry (2012); Halmai (2019a, 2019b).

⁶ Lásd részletesen: Halmai (2018b, 2020b, c, d).

IRODALOM

- BENCZES I., KUTASI G. (2010). Válság és konszolidáció. *Pénzügyi Szemle*, 57(4), 791–807. oldal
- BENCZES I. (2020). *Válság és válságrendezés a Gazdasági és Monetáris Unióban*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- ELEKES A., HALMAI P. (2013a). Growth Model of the New Member States: Challenges and Prospects. *Intereconomics: Review of European Economic Policy*, 48(2), pp. 124–130
- ELEKES A., HALMAI P. (2013b). Az új tagállamok növekedési modellje: Kihívások és kilátások. *Külgazdaság*, 57 (7–8.), 32–66. oldal
- HALMAI P. (2011). Válság és potenciális növekedés az Európai Unióban. *Közgazdasági Szemle*, 58(12), 1059–1081. oldal
- HALMAI P. (2013). Európai integráció és szuverenitás. A gazdasági kormányzás új dimenziói. *Magyar Tudomány*, 174(4), 411–421. oldal
- HALMAI P. (2014). *Krisis és növekedés az Európai Unióban. Európai modell, strukturális reformok*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- HALMAI P. (2015). Az európai növekedési potenciál eróziója és válsága. *Közgazdasági Szemle*, 62(4), 379–414. oldal
- HALMAI P. (2017). Új geometria: „teljes” gazdasági és monetáris unió? A gazdasági kormányzás új dimenziói az Európai Unióban. *Magyar Tudomány*, 178(1), 6–17. oldal
- HALMAI P. (2018a). Az európai növekedési modell kifulladás. *Közgazdasági Szemle*, 65(2), 122–160. oldal
- HALMAI P. (2018b). A Brexit lehetséges gazdasági hatásai. Gazdaságtani alapok, módszertani lehetőségek. *Európai Tükör*, XXI(2) 7–32. oldal
- HALMAI P. (2019a). Konvergencia és felzárkózás az euróövezetben. *Közgazdasági Szemle*, 66(6), 687–712. oldal
- HALMAI P. (2019b). Bevezetés: tagállami integrációs modellek, 15–27. oldal; Halmai P.: Differenciált integráció: gazdasági integrációs modellek, 67–142. oldal In: Halmai P. (szerk.): *Tagállami integrációs modellek. A gazdasági kormányzás új dimenziói az Európai Unióban*. Dialóg Campus, Budapest
- HALMAI P. (2019c). *Felzárkózás és konvergencia az európai integráció rendszerében*. In: Kovács L. P. (szerk.). *Közel Európa távol*. Budapest, Éghajlat Könyvkiadó, 189–230. oldal
- HALMAI P. (2020a) *Európai gazdasági integráció*. Dialóg Campus, Budapest
- HALMAI P. (2020b) A brexit gazdaságtana. 85–212. oldal; In: Halmai P. (szerk.). *A brexit forgatókönyvei és hatásai*. Budapest, Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó
- HALMAI P. (2020c). A dezintegráció gazdaságtana. A brexit esete. *Közgazdasági Szemle*, 2020. 67(9), 837–877. oldal
- HALMAI P. (2020d). A populizmus ára: a Brexit adó. *Magyar Tudomány*, 181(12), 1621–1635. oldal
- HALMAI P. (2021) Középpontban a reziliencia. A Gazdasági és Monetáris Unió mélyülésének egyes mechanizmusai. *Pénzügyi Szemle*, 66(1) 7–31. oldal
- HALMAI P., VÁSÁRY V. (2010). Growth Crisis in the EU: Challenges and Prospects. *Intereconomics: Review of European Economic Policy*, 45(5), pp. 329–336

HALMAI P., VÁSÁRY V. (2011). Crisis and economic growth in the EU: Medium and long-term trends. *Acta Oeconomica*, 61(4), pp. 465–485

HALMAI P., VÁSÁRY V. (2012): Convergence crisis: economic crisis and convergence in the European Union. *International Economics and Economic Policy*, 9(3), pp. 297–322

KUTASI G., REZESSY G., SZIJÁRTÓ N. (2014). Az USA-EU kereskedelmi tárgyalások várható hatása a

magyar növekedésre. *Külgazdaság*, 58(7–8), 58–85. oldal

KUTASI G. (2015). External Imbalances in the EU: A REER-based Explanation. *Intereconomics*, 50(55), pp. 301–308

PALÁNKAI T. et al. (2011). *Economics of Global and Regional Integration*. Akadémiai Kiadó, Budapest